

 Peter Tirpák¹

 <https://orcid.org/0000-0003-4740-817X>

UNIwersytet Preszowski w Preszowie

 <https://ror.org/02ndfsn03>

Ochrona stworzenia w katechezie Kościoła

 <https://doi.org/10.15633/9788363241032.13>

Ochrona stworzenia – temat, który łączy

Ochrona stworzenia to temat, który łączy Kościół katolicki, prawosławny i anglikański już od wielu lat. Jako znak zintensyfikowanego zbliżenia pomiędzy Kościołem katolickim a prawosławnym, papież Franciszek i patriarcha ekumeniczny Bartłomiej po raz pierwszy wydali wspólne przesłanie na Światowy Dzień Modlitw o Ochronę Stworzenia, który Kościół katolicki obchodzi razem z Kościołem prawosławnym 1 września. Papież Franciszek poinformował o tej wspólnej inicjatywie 30 sierpnia 2017, kiedy to na zamkniętej audiencji generalnej w Watykanie wezwał do odpowiedzialnego podejścia do stworzenia: „Z tej okazji ja i mój drogi brat Bartłomiej, Ekumeniczny Patriarcha Konstantynopola, razem przygotowaliśmy przesłanie. Zachęcamy

1 Duchowny grekokatolicki, profesor teologii, doktor filozofii, prodziekan na Grekokatolickim Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Preszowskiego w Preszowie (GTF PU) i kierownik Katedry Edukacji Stosowanej (ang. Department of applied educational sciences). Specjalizuje się w katechezie i teologii pastoralnej. Jest koordynatorem współpracy instytucjonalnej UPJP II w Krakowie i GTF PU w Preszowie, a także członkiem The European Society of Catholic Theology. Sekretarz Zgromadzenia Archieparchialnego i Metropolitalnego. W posłudze pastoralnej odpowiedzialny jest za prowadzenie posługi duchowej na GTF PU.

w nim wszystkich do tego, aby przyjęli pełną szacunku i odpowiedzialną postawę w stosunku do świata stworzonego. Kierujemy też apel do wszystkich, którzy pełnią wpływowe funkcje, by słuchali krzyku ziemi i krzyku ubogich, którzy cierpią z powodu zakłóceń równowagi ekologicznej².

W swoim komunikacie na dzień drugi Stolica Apostolska wskazała, że wezwanie papieża i patriarchy do „przyjęcia większej prostoty oraz solidarności w naszym życiu” i do „odpowiedzialnego wykorzystywania” zasobów naturalnych jest adresowane do wszystkich wiernych i do wszystkich „ludzi dobrej woli”. Wspólne przesłanie zostało opublikowane 1 września 2017 w siedmiu językach³.

Światowy Dzień Modlitw o Ochronę Stworzenia

Obchody Światowego Dnia Modlitw o Ochronę Stworzenia 1 września zainaugurował ekumeniczny patriarchat Konstantynopola w roku 1989. To właśnie tego dnia wierni obrządku bizantyjskiego rozpoczynają nowy rok kościelny. Sakralne teksty na ten dzień skupiają swoją uwagę na Bogu jako stwórcy i utrzymującego świat, przy czym błaga się o jego błogosławieństwo i opatrzność na rozpoczynający się nowy rok: „Pan wszelkiego stworzenia, mocą swą ustanowił pory roku i lata. W swojej dobroci pobłogosławił również ten rok. Obdarz pokojem naszą ojczyznę i nasze miasto. Chroń nas na wezwanie Matki Boskiej. [...] Chryste, Stworzycielu świata widzialnego i niewidzialnego. W swej dobroci go zachowujesz. Przebywasz w niebie. Ustanowiłeś też dni i noce, pory roku i lata. Ukoronuj również ten nowy rok swoim błogosławieństwem. Chroń naszą ojczyznę, miasta, gminy i cały lud swój, bo jesteś nieskończenie dobry”.

Modlitewną inicjatywę w intencji ochrony stworzenia szybko przejął Kościół anglikański. Dla Kościoła katolickiego ten światowy dzień oficjalnie zainaugurował papież Franciszek w roku 2015, przy czym w liście wprowadzającym z 6 VIII 2015 pisze: „Coroczny Światowy Dzień Modlitwy o Ochronę

2 Franciszek, Katecheza, Audiencja Generalna, 30.08.2017, https://www.vatican.va/content/francesco/pl/audiences/2017/documents/papa-francesco_20170830_udiencia-generale.html (dostęp 16.01.2020).

3 *Wspólne przesłanie Papieża Franciszka i Patriarchy Ekumenicznego Bartłomieja z okazji Światowego Dnia Modlitwy o Ochronę Stworzenia*, 1.09.2017, https://www.vatican.va/content/francesco/pl/messages/pont-messages/2017/documents/papa-francesco_20170901_messaggio-giornata-cura-creato.html (dostęp 16.01.2020).

Stworzenia zaoferuje indywidualnym wiernym oraz wspólnotom odpowiednią okazję do potwierdzenia ich osobistego powołania do bycia gospodarzami stworzenia, aby podziękować Bogu za wspaniałe dzieło, które Bóg powierzył naszej opiece, błagać o Jego pomoc w ochronie stworzenia, jak i Jego przebaczenie za grzechy popełnione przeciwko światu, w którym żyjemy. Obchody tego święta w tym samym dniu, co kościół prawosławny, będą cenną okazją do dania świadectwa naszej rosnącej wspólnoty z braćmi prawosławnymi. Żyjemy w czasach, kiedy wszyscy chrześcijanie stają w obliczu tych samych, decydujących wyzwań, na które musimy reagować wspólnie, by być bardziej wiarygodnymi i skutecznymi²⁴. Jednym ze sposobów, jak rozpocząć inicjatywę modlitewną również w naszym środowisku parafialnym, jest wykorzystanie katechezy. Próbuje ona wzbudzić pobożnego człowieka do przeżywania swojego życia w wierze i w zgodzie z tym, co Bóg dla człowieka przygotował i oddał mu. W ostatniej kolejności jest to właśnie przyroda – dar, który zesłał nam Bóg nie tylko do podtrzymywania, ale także do rozwijania własnej osobowości na rzecz ochrony stworzenia.

Katecheza jako narzędzie uniwersalnego rozwoju Kościoła

Katecheza stanowi kluczowy moment w życiu Kościoła. Już uwzględniając jej historyczny rozwój, łatwym byłoby wskazanie, jak w różnych okresach historycznych odgrywała kluczową rolę przy przekazywaniu wiary. Kościół daje przez nią swoim wiernym okazję do wzmocnienia ich chrześcijańskiej tożsamości, która musi konfrontować się z nowym i rozpowszechniającym się duchem kulturowo-społecznym²⁵. W taki też sposób adhortacja papieża św. Jana Pawła II rozpoczyna się od wielce interesującego i inspirującego zdania, które dotyczy katechezy i jej posłania. Wspomina, że Kościół zawsze uważał katechezę za jeden z najważniejszych obowiązków, ponieważ zmartwychwstały Chrystus, zanim wrócił do Ojca, wydał apostołom ostatnie polecenie, aby

4 Franciszek, List ustanawiający Światowy Dzień modlitw o Stworzenie (1 września), 6.08.2015, https://www.vatican.va/content/francesco/en/letters/2015/documents/papa-francesco_20150806_lettera-giornata-cura-creato.html (dostęp 20.01.2020).

5 R. Fischella, *La catechesi nel contesto della Nuova Evangelizzazione*, <https://it.zenit.org/articles/la-catechesi-nel-contesto-della-nuova-evangelizzazione-seconda-parte/> (dostęp 28.04.2016).

nauczali wszystkie narody tego, jak zachowywać wszystko to, co im przykazali⁶. Można rzec, że pierwszym i najwcześniejszym propagatorem odnowienia w czasie II Soboru Watykańskiego był papież Paweł VI, który we współpracy ze Świętą Kongregacją ds. Duchowieństwa wprowadził *Ogólną instrukcję katechetyczną*, która inicjuje i ukierunkowuje odnowienie katechezy w całym Kościele. Właśnie ta Kongregacja w jednym ze swoich dokumentów pisze tak: „[K]atecheza jest nadzwyczaj odpowiednim środkiem do tego, aby (katechizowany) w swoim życiu rozpoznał Boży plan, aby szukał ostatecznego sensu życia i historii, aby w ten sposób wstawił osobiste i wspólnotowe życie w światło i w ramy wymagań Królestwa Bożego i aby poznał tajemnicę Kościoła, jako wspólnoty tych, co wierzą w ewangelię”⁷. Właśnie z katechezą związany jest wewnętrzny wzrost Kościoła i jego zgodność z Bożym planem, oświadcza papież św. Jan Paweł II w swojej adhortacji poświęconej katechezie⁸. Podobnie współczesny *Katechizm Kościoła Katolickiego* przypomina, że katecheza o stworzeniu ma swoje miejsce w służbie duszpasterskiej, o ile zagłębia się i dotyczy podstaw zarówno życia ludzkiego, jak i życia chrześcijańskiego (por. KKK 282). A inspirować życie chrześcijańskie oznacza pomagać dzieciom, chłopcom i dziewczętom, młodym i dorosłym, aby ciągle bardziej poznawali i miłowali Pana, ponieważ jest to jedno z najkrótszych dobrodziejstw wychowania.

Z samych inspiracji, które kongregacja i ojcowie oferują, wynika stanowisko, że katechizować znaczy prowadzić kogoś, aby poznawał tajemnicę Bożego planu we wszystkich jego wymiarach, oznacza pomoc w zrozumieniu, jaką ma szerokość, długość, wysokość i głębokość oraz poznać miłość Chrystusa, przekraczającą każdą wiedzę. Umysł ludzki jest zdolny znaleźć jasną odpowiedź na pytanie dotyczące pochodzenia własnego „ja”, za pośrednictwem poznawania dzieł Boga – Stworzyciela. Zadaniem katechezy jest wzmacnianie wiary, która oświeca umysł, aby prawdę tę człowiek zrozumiał we właściwy sposób. W podobny sposób opisuje to św. Paweł Apostoł w jednym ze swoich listów, kiedy pisze, że „przez wiarę poznajemy, że słowem Boga świąty zostały tak stworzone, iż to, co widzimy, powstało nie z rzeczy widzialnych”

6 Jan Paweł II, *Adhort. apost. Catechesi tradendae*, 1.10.1979, n. 1, <http://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/-dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/catechesi-tradendae> (dostęp 23.04.2016).

7 Posvätná Kongregácia Pre Klérus [Święta Kongregacja ds. Duchowieństwa]: *Všeobecné katechetické direktórium [Ogólna instrukcja katechetyczna]*, Saleziánske katechetické stredisko, Bratislava 1992, s. 12.

8 Por. Jan Paweł II, *Adhort. apost. Catechesi tradendae...*, dz. cyt., n. 18.

(Hbr 11, 3). Chrześcijanin wie, że Bóg objawił się światu na dwa sposoby: poprzez akt stworzenia i przez objawienia Starego i Nowego Testamentu. Właśnie w tym i wielu innych przypadkach katecheza dzieci, młodzieży oraz dorosłych powinna być ukierunkowana na to, aby Boże słowo rozważać w osobistej modlitwie i w medytacji, aby w ten sposób słowo Boże zżywało się i przynosiło owoce w każdym życiu. Z tego wynika, że Kościół poprzez własną aktywność powinien rozwiązywać podstawowy problem człowieka, ponieważ jeśli człowiek jest wewnątrznie „zdevastowany”, to takie będzie całe jego otoczenie i konsekwencje jego czynów.

Przyroda jako obraz Bożej doskonałości i przedmiot katechezy

Świat widzialny jest niczym mapa, która wyobraża niebo, lub wieczny przybytek żywego Boga. Uczymy się widzieć Stwórcę przez to, że kontemplujemy piękno jego stworzenia na świecie, który nieraz błyszczy dobrocią, mądrością i siłą Wszechmogącego Boga. Umysł rozpoznaje Boga (nieskończenie dobrego, mądrego, silnego i wiecznego), który zdecydowanie przekracza świat, a jednocześnie pozostaje z nim w najbardziej intymnym połączeniu (por. Rz 1, 20). Jezus nauczył nas widzieć rękę Ojca w pięknie polnych kwiatów, ptakach na niebiosach, gwiazdzistej nocy, polu przygotowanym do żniw, w twarzach dzieci i w potrzebach bliźniego. Na Górze Błogosławieństw zaś przypomina nam, że kiedy obserwujemy wszechświat z czystym sercem, to zobaczymy twarz Bożą (por. Mt 5, 8). Ten, kto stara się o czystość serca, o czyste życie w węższym znaczeniu tego słowa, to przed nim rysują się horyzonty nowego świata. On zaczyna inaczej, lepiej poznawać świat. Człowiek taki zaczyna poznawać Boga w stworzonej przyrodzie, w której odnajduje jego ślady. Szczerze raduje się z harmonii, stworzonego piękna, celowości, która panuje w przyrodzie. Objawwszy tę cudowność przyrody, człowiek posuwa się jeszcze dalej: odczuwa potrzebę sławienia i wielbienia Boga, stwórcę tego piękna, którą poprzez swoje czyste serce zaczyna przejawiać. Rzeczywiście w tym momencie prawdą się staje to, że natura jest mapą, która przedstawia niebo. Wielu ludzi jest szczególnie wrażliwych na piękno przyrody, której kontemplacja na nowo wzmagą u nich duchową inspirację, co na zewnątrz przejawia się konkretnym sposobem życia.

Inną wiedzą jest to, że przyroda jest źródłem i wyrazem Bożego planu, miłości i prawdy. Jednak nie należy przy tym zapominać o tym, że przyroda

nie jest ważniejsza niż sama osoba ludzka⁹. Istotne też jest, aby powiedzieć, że przyroda nie stanowi więcej niż ten, kto ją stworzył, ponieważ z samej natury, która często rozumiana jest w sposób naturalistyczny, nie może wynikać zbawienie człowieka. Te uwagi nie oznaczają jednak, że przyroda nie jest niczym innym, jak tylko materią, która przeznaczona jest do technicznego wykorzystania. Stale pozostaje godnym podziwu dziełem Stworzyciela, przy czym człowiek upoważniony jest do panowania nad przyrodą, do chronienia jej, do czerpania z niej pożytków i uprawiania jej tak, aby przynosiła korzyści nie tylko jemu, ale też późniejszym pokoleniom¹⁰.

W dążeniu do tego, w rzeczywistości wzniesłego, celu może pomóc katecheza, w której szczególnie kładziony jest nacisk na zrozumienie stosunku pomiędzy człowiekiem a stworzeniem. Pomoże nam tutaj odbieranie katechezy na podstawie tekstów biblijnych, które są dla katechezy dosłownie narzędziem „roboczym”. Chodzi o definicję katechezy na podstawie tekstów Pisma Świętego, które wskazuje na to, że katecheza jest:

- **systematycznym formowaniem i umacnianiem w wierze** – 2 Tes 1, 3–4;
- **formowaniem w wierze i dla wiary** (katecheza nie jest czystym „pouczaniem” przed przyjęciem świętości) – Kol 1, 9–12;
- **środkiem do osiągnięcia nawrócenia przez słuchacza** w postawach, osądach i wartościach – Dz 8, 26–39;
- **miejscem (przestrzenią) spotkania się Boga z człowiekiem** – J 8, 1–11.

Z wyżej wymienionego wynika końcowy wniosek, który opiera się i wypływa z analizy tekstów Nowego Testamentu: *Katecheza jest systematycznym formowaniem w wierze w celu osiągnięcia nawrócenia się słuchacza i jest jednocześnie miejscem (przestrzenią) spotkania się Boga i człowieka*. Na podstawie tych faktów można powiedzieć, że katecheza jest ściśle złączona również z ochroną stworzenia, ponieważ człowiek jakby na nowo pojmuje swoją pierwotną rolę w tym świecie.

9 J. Brusilo, *Przyroda w antropologii i teologii Jana Pawła II*, w: *Przyroda, geografia, turystyka w nauczaniu Jana Pawła II*, red. M. Ostrowski, I. Soljan, PAT, Kraków 2007, s. 57.

10 J. Klimek, *Środowisko naturalne w kontekście zdrowia psychicznego. Aspekty pastoralne, w: Sacrum i przyroda. Człowiek w Ogrodzie Pana*, red. J. Klimek, J. Partyka, Ojców 2012, s. 87.

Stworzenie – katecheza – formacja

Chodzi o trzy elementy, które wzajemnie przenikają się i wzbogacają. Nieustanne poszukiwanie ich wzajemnych stosunków oznacza objawianie nowych inspiracji dla didaskalicznego wymiaru katechezy. Podobnie jak *Katechizm Kościoła Katolickiego* zachęca rzeczową rejestracją objaśnionych haseł w całym swym zakresie, tak też katecheza wyjaśnia za pośrednictwem słów kerygmat o tym, że Chrystus – Bóg jest stwórcą i podtrzymuje życie, i że w nim zawsze znajdziemy „pożywienie” dla swojego życia (por. Ps 23).

Stworzenie – istnienie nieba i ziemi z całym bogactwem flory i fauny może być interpretowane jako pierwotna epifania. W *Księdze Mądrości* autor opisuje dwa typy ludzi: tych, którzy nie rozpoznają Boga i stworzone rzeczy uznają za bóstwa, i tych, którzy oceniając wielkość i piękno stworzenia, rozpoznają stwórcę wszystkiego, co nas otacza (por. Mdr 13, 1–5). Z drugiej strony, św. Paweł Apostoł dodaje, że „albowiem od stworzenia świata niewidzialne Jego przymioty – wiekuista Jego potęga oraz bóstwo – stają się widzialne dla umysłu przez Jego dzieła, tak że nie mogą się wymówić od winy” (Rz 1, 20). Tradycja chrześcijańska mówi o dwóch możliwościach rozpoznawania Boga: księga przyrody i księga ksiąg – Biblia. Początkowy opis stworzenia rozpoczyna się w niej od słów: „Duch Boży unosił się nad wodami” (Rdz 1, 2). Duch Boży (ruah) jest stale obecny w stworzeniu. Jego rola opisana jest w samym jego przydomku – Duch Stworzyciel. Duch Boży jako Boży Wiatr ożywia wszystko i wszystko utrzymuje przy życiu¹¹. Pismo wskazuje na Ducha Świętego jako na Boga – Stwórcę na różne sposoby. Jest on obecny w całym stworzeniu, a jego pełnia ukazuje się w człowieku, który jest jego obrazem. Największym owocem działania Ducha Świętego w człowieku jest przemiana na „nowe stworzenie” (por. J 3, 5; Kor 5, 17).

Katecheza – jest, oprócz wyżej wymienionego, systematycznym procesem formowania jednostki od młodości do dojrzałości, rozwijając szacunek do siebie samego, wiarę w siebie, jednocześnie rozwija szacunek i wiarę w stosunku do bliźnich. Jeśli mamy na myśli katechezę ukierunkowaną na ochronę stworzenia (np. w szkolnej katechezie), można stwierdzić, że chodzi o wychowawczo-edukacyjny proces, który skierowany jest na przekazanie świadomości o środowisku naturalnym i na stworzenie pozytywnego stosunku

11 W. Bołoz, *Kościół i ekologia*, Wydawnictwo Homo Dei, Kraków 2010, s. 16–17.

do problematyki środowiska naturalnego. Wychowanie to ma charakter przekrojowy, o ile łączą się w nim wiadomości z nauk przyrodniczych, technicznych i o społeczeństwie¹². Wiara powinna dojrzewać w katechezie. Wierzący chrześcijanin powinien oczami wiary rozpoznawać, że ofiarodawcą wszystkiego, co nas otacza i co posiadamy, jest Bóg – Stwórca, który swoją miłość zmaterializował do całego stworzenia, które z kolei jest materialną podstawą dla ziemskiej egzystencji. W tym kontekście człowiek jest powołany do tego, aby przyjął na siebie w sposób odpowiedzialny rolę gospodarza powierzonych darów (stworzenia) i aby zarządzał nimi tak, jak ten, który jest współpracownikiem Boga w zakresie ich ochrony.

Formacja – w tym miejscu należy przypomnieć położenie nacisku na wykorzystane środki, ewentualnie nowe metody w katechezie zmierzające do ochrony stworzenia, ponieważ przekazywanie wiary i życie w niej wymaga wskazania drogi, kanałów i narzędzi, które zachęciłyby współczesnego człowieka i zainspirowałyby go do konstruktywnych wniosków na rzecz budowania odpowiedniego stosunku do środowiska naturalnego. Podobnie jak w wielu dziedzinach, w których głosi się wiarę, tak również tutaj obowiązuje zasada, że niewłaściwy dobór środków lub ich zaniedbanie może spowodować, że usłyszane Słowo nie tylko nie będzie rezonować w osobie, ale też straci na swojej aktualności, ewentualnie posłannictwie. Ogólną zasadą jest, że w stosunku do nowej kultury stosuje się nowe środki, które katecheta musi studiować, przyswoić sobie i w końcu wykorzystać je w procesie przekazywania wiary poprzez katechezę¹³.

Heksaameron – dzieło św. Bazylego Wielkiego

Wzajemne powiązanie przedstawionych słów: *stworzenie, katecheza i formacja* widoczne jest również w znanym dziele św. Bazylego Wielkiego pod tytułem *Heksaameron, czyli Homilie o dziele sześciu dni*. Jest to wyjątkowe dzieło jednego z najznamienszych przedstawicieli okresu patrystycznego

12 Por. H. Hilbert, *Problémy environmentálnej výchovy v predškolských zariadeniach a na základných školách [Problemy wychowania środowiskowego w przedszkolach i szkołach podstawowych]*, w: *Životné prostredie – revue pre teóriu a tvorbu životného prostredia [Środowisko naturalne – revenue dla teorii i stworzenia środowiska naturalnego]*, Ústav krajinej ekológie [Instytut ekologii krajobrazu] SAV, Bratysława 1996, r. 13, nr 3, s. 9.

13 Por. J. Kyselica, *Odovzdávať vieru v súčasnej dobe. [Przekazywać wiarę w dzisiejszych czasach]*, Dobrá kniha, Trnava 2006, s. 125.

chrześcijańskiego wschodu¹⁴. Chodzi o komentarz do pierwszych rozdziałów Księgi Rodzaju, w których opisuje się stworzenie świata. Również tutaj czytelnym są starania o odrodzenie życia religijnego wiernych poprzez zrozumienie stworzenia jako daru, który należy stale rozwijać. To dzieło św. Bazyla dokończył jego brat, św. Grzegorz z Nyssy, pod tytułem *O stworzeniu człowieka*¹⁵. Z dzieła *Heksaameron* przytaczam przynajmniej niektóre nazwy homilii i ich podstawowych części, które wyraźnie wskazują na symbiozę pomiędzy głoszonym słowem a jedynym w swoim rodzaju aktem stworzenia:

Homilia I. Na początku Bóg stworzył niebo i ziemię (Rdz 1, 1)

Kim był Mojżesz? (1) Stworzenie – polemika z poganami (2), świat nie jest wieczny (3) ani niezmienny (4). Anieli – pierwsze stworzenia. Świat jest tymczasowy. Słowo *arché* u filozofów (5) i w Biblii (6). Pojęcie tworzenia. Elementy, ewentualnie żywioły świata (7). Substancja nieba, jego forma oraz substancja ziemi, jej pozycja (8–9). Geocentryzm (10). Substancja nieba (11).

Homilia II. Ziemia była niewidzialna i nieukształtowana (Rdz 1, 2)

Głębia tajemnicy. Niewidzialność i nieukształtowanie (1). Materia nie jest wieczna: Bóg stworzył wszystko (2–3). Woda i niewidzialność ziemi (3). Ciemność i zło – zło nie pochodzi od Boga (4), ale jest brakiem dobra (5). Duch Boży nad wodami (6). Stworzenie światła, jego piękno (7). Dzień i noc; dzień i wieczność (8).

Homilia III. O obłoku

Wabienie Pismem (1). Jak mówi Bóg (2). Niebo a obłoki według filozofów i według egzegetów (3). Substancja obłoku (4). Bóg Słowo (4). Otchłań wód, ich ilość i potrzeba ognia (5). Rzeki (6). Znikanie wody, ekpyrosis¹⁶; polemika

14 Por. H. Kraft, *Slovník starokresťanskej literatúry. [Slovník literatury starochrześcijańskiej]*, Dobrá kniha, Trnava 1994, s. 94.

15 R. Dostálová, *Pozemský svět jako škola lidských duší. [Świat ziemski jako szkoła ludzkich dusz]*, w: Basil z Caesareje, *Devět kázání ostvoření světa [Dziewięć kazań o stworzeniu świata]*, Oikoymenh, Praha 2004, s. 7–26.

16 Ekpyroza (ἐκπύρωσις; starożytna greka: ἐκπύρωσις ekpýrōsis, „pożoga”) to stoicka wiara w okresowe niszczenie kosmosu przez wielką pożogę każdego Wielkiego Roku. Kosmos jest następnie odtwarzany (palingeneza) tylko po to, aby zostać ponownie zniszczonym pod koniec nowego cyklu. Ta forma katastrofy jest przeciwieństwem kataklysmos (κατακλυσμός, „zalanie”), zniszczenia ziemi przez wodę. Zniszczenie wszechświata miało

z perypatetykami (7). Nazwanie nieba (8). Polemika ze stoikami (8). Krytyka alegorycznej interpretacji (9). Piękno (10).

Homilia IX. O zwierzętach lądowych

Krytyka alegorycznej egzegezy. Biblia nie jest traktatem o kosmosie (1). Sprawczość słowa stwórczego. Dusza człowieka (2) i zwierząt, ich właściwości – instynkt samozachowawczy, przezorność owcy i mrówki, poczucie obowiązku (3–4). „Ludzkie” zdolności zwierząt – lew, jagnię, pies (4). Płodność, celowość układu ciała – drapieżniki, przeżuwacze, wielbłąd, słoń, zwierzęta jadowite i dzikie (5). Powstanie człowieka. Syn Boży – polemika z Żydami i anomoiistami (6)¹⁷.

Impulsy do tworzenia katechezy związanej z ochroną przyrody

W adhortacji o katechezie autor wzywa czytelnika do rozważania tego, że „katecheza wymaga ustawicznej odnowy, swoistego wzbogacenia własnego pojęcia w swoich metodach, w poszukiwaniu i wykorzystywaniu odpowiednich wyrazów i nowych środków do głoszenia posłannictwa”¹⁸. Przykładem wyra-

postać ognia. Ramy czasowe zniszczenia nigdy nie zostały określone ani podane przez żadnego ze stoików. Zniszczenie ognia miało oczyścić wszechświat. Oczyszczenie wszechświata miało pomóc w stworzeniu czystego wszechświata. Płomienie zniszczyłyby wszystko we wszechświecie. Wtedy wszystko zostałoby odbudowane w dokładnie ten sam sposób w każdym szczególe przed pożarem. Po tak długim czasie proces ognia zdarzał się raz za razem. To oczyszczenie wszechświata jest nieskończone. Por. T.G. Rosenmeyer, *Senecan Drama and Stoic Cosmology*, University of California Press, Berkeley 1989, s. 149; M. Lapidge, *Stoic Cosmology*, w: *The Stoics*, red. J. Rist, University of California Press, Berkeley 1978, s. 180–184; za: <https://en.wikipedia.org/wiki/Ekpyrosis> (dostęp 26.04.2020) [przyp. Redakcji].

¹⁷ Bazyl Wielki, *Listy II* (r. 375–378). *Hexaémeron*. [Heksaémeron], Náboženské vydavateľstvo Petra, Prešov 2002. Homoiousios = o podobnej esencji, anomoiusios = o innej esencji. Anomoiści zaprzeczali zasadniczej identyczności lub podobieństwu Syna i Ojca, który znajduje się w sercu chrześcijańskiego trynitarianizmu, stojąc w ten sposób na stanowisku judaizmu. Dlatego istnieje aluzja do powiedzenia Pawła – por. Flp 3, 2 – kiedy ostrzega przed powinowactwem do form judaizmu. Przyp. Redakcji wg. Sv. Bazil Velký, *Hexaémeron* čiže Homílie o diele šiestich dní, przyp. 14, cyt. za: <http://www.grkat.nfo.sk/Texty/bazil-hex-9.html> (dostęp 17.03.2020).

¹⁸ Jan Paweł II, *Adhort. apost. Catechesi tradendae...*, dz. cyt., n. 17.

zów, które mogłyby pomóc w opracowaniu katechezy poświęconej ochronie stworzenia są: miłość do przyrody, szacunek do przyrody i umiarkowanie.

Miłość do przyrody, która jest uzasadniona Bożą dobrocią i mądrością, której doszukiwać się można w każdym stworzeniu. Ponieważ przyroda jest dziełem Bożym, to należy ją miłować. Człowiek powinien miłować rzeczy, które stworzył Bóg, ma zwracać na nie uwagę i szanować je tak, jakby dopiero co „opuścili” ręce Stwórcy¹⁹. Taki rodzaj miłości na zewnątrz przejawia się szacunkiem do dobroci i piękna przyrody.

Szacunek do przyrody jest zagrożony rozrastającym się materializmem i industrializmem. Aby wartości przyrody i szacunek dla niej były objawione, należy wykorzystać formację duchową, która przeciwstawia się ideom, że świat jest tylko obiektem materialnym, nad którym należy totalnie zapanować i wykorzystać go na swoją korzyść. Nie tylko ludzkie, ale też zwierzęce czy roślinne życie, jak również nieożywiona przyroda, zasługują na szacunek, uwagę i ochronę. Ich respektowanie zakłada, że wszystko, co istnieje, ma swoje własne dobro i wartość i to nie tylko na zewnętrzny, ale też na wewnętrzny użytek. Wewnętrzna wartość wszystkich rzeczy to prawda, że zostały stworzone przez Boga i są odbiciem jego wielkości, dobroci, piękna, mądrości i świętości. Jeśli człowiek uświadamia sobie te wartości stworzonych rzeczy, to przez to zyskuje również postawę szacunku do przyrody²⁰.

Umiarkowanie i samoograniczenie – te dwa wymagania zawierają w sobie strach z powodu bezwzględnego wykorzystywania siły człowieka górującego nad przyrodą. Z drugiej strony szacunek do życia wywołuje też nieśmiałość przed jego czysto utylitarnym wykorzystywaniem i przywołuje postawę oszczędzania i ochrony. Od człowieka wymaga taktu, samoograniczenia i samokontroli.

Interesująca, i przy tym uzasadniona, jest też opinia, że przyroda posiada swoją własną wartość i ludzie są zobowiązani do odpowiedzialności wobec niej. Oczywiście jest, że przyrody nie można uznawać za rzeczywistego partnera, który stałby na tym samym poziomie co człowiek. Człowiek jest przecież ukoronowaniem stworzenia. Widocznym znakiem takiego twierdzenia jest to, że przyroda, w odróżnieniu od człowieka, nie jest w stanie respektować jakichkolwiek praw przysługujących innym. Ostatecznie, aby było możliwe

19 Por. Sobór Watykański II, Konst. duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, n. 37.

20 Por. K.H. Peschke, *Křestanská etika. [Etyka chrześcijańska]*, Zvon, Praha 2004, s. 649–650.

udowodnienie tego, że człowiek zobowiązany jest respektować przyrodę i zachowywać jej wartości, to przyroda nie musi mieć żadnych praw. Obowiązek człowieka polegający na respektowaniu przyrody można uzasadnić tym, że jest to twór Boży i tylko Bóg jest jej absolutnym właścicielem. Człowiek jest przy tym jedynie gospodarzem stworzonego świata.

Zakończenie

Dnia 1 września 2019 papież Franciszek w tradycyjnym Przesłaniu na Światowy Dzień Modlitwy o Ochronę Stworzenia przemawia i wzywa następującymi słowami: „Nadszedł czas, by odkryć na nowo nasze powołanie jako dzieci Bożych, braci między nami, strażników stworzenia. Nadszedł czas skruchy i nawrócenia, powrotu do korzeni: jesteśmy szczególnie umiłowanymi stworzeniami Boga, który w swojej dobroci wzywa nas do miłowania życia i przeżywania go we wspólnocie, połączeni ze stworzeniem”²¹. Interesujący jest fakt, że głowa Kościoła katolickiego, zgodnie z koncepcją o ochronie stworzenia, mówi o ważności ludzkiego działania, które polega na trzech krokach: odkrywanie, skrucha, nawrócenie. Rzeczywiście, człowiek – ukoronowanie Bożego stworzenia – który rozplywa się nad dziełem Stwórcy, potrafi *odkrywać* nowe rzeczy w każdym małym dziele, które wychodzi z rąk Bożych. To poznanie prowadzi *do skruchy* – to jest do swoistego uświadomienia sobie własnej małości przed wielkością Boga, co z kolei powoduje *nawrócenie człowieka*. To jest być może najważniejsza sprawa w katechezie, która ukierunkowana jest na słuchacza. Jak podaje apostoł Paweł (por. Ef 4, 22–24), tylko człowiek przyobleczony w Chrystusa może uobecnić Królestwo Boże w powiązaniu z pozostałym stworzeniem.

21 Franciszek, *Przesłanie na Światowy Dzień Modlitwy o Ochronę Stworzenia: Bądźmy nitką w sieci życia*, 1.09.2019, <https://www.vaticannews.va/sk/papez/news/2019-09/posolstvo-papeza-svetovy-den-stvorenstva-budme-nitou-v-sieti-ziv.html> (dostęp 11.11.2019).